

NOVÁK ZSÜLIET

AZ ÉLETNEK NINCS ÉRTELME, DE A NOVELLÁIMNAK VAN

I interjú Jászberényi Sándorral I

Jászberényi Sándor 1980-ban született Sopronban; költő, író, újságíró, haditudósító. Az ELTE-n magyar szakot végzett, de hallgatott filozófiát és arabot is. A wikipédiás szócikkében ez áll: „Rendszeresen készít szociológiai témájú nagyriportokat, a gonzó újságírás egyik képviselője. 2007-től érdeklődése a Közel-Kelet és Afrika, illetve a politikai iszlám felé fordult.”

Egy korai verseskötet és a *Budapest–Kairó – Egy haditudósító naplója* című riportkötet után két novelláskötettel jelentkezett: *Az ördög egy fekete kutya és más történetek* (2013), *A lélek legszebb éjszakája* (2016).

– *Mindkét novelláskönyved elején szerepel, hogy a történetek és a valóság közötti hasonlóság kizárólag a véletlen műve. Olvastam, hogy borzasztóan idegesít téged, amikor arról faggatnak, mennyi valóságos elemet tartalmaz egy-egy történeted. Miért zavar a referencialitásra fogékony olvasói (és kérdezői) hozzáállás?*

– Az olvasás intim viszony, és az olvasó azt gondolja, hogy ennek során valamivel, valakivel közös térbe kerül, és az intimitást jobb híján az íróval kapcsolatban feltételezi. Ez valójában nem igaz. Attól még, mert valaki elolvassa a novelláimat vagy a könyveim, egy kicsit sem keveredünk intim viszonyba. Én az írással vagyok ilyen kapcsolatban. Ezért aztán kurvára idegesít, amikor idegeneknek kell elmagyarázni magamat. Abból pedig, hogy mi az, ami megtörtént, és mi nem, jól nem is lehet kijönni. Sok dolog bekerülhet egy szövegbe, akár egyes szám első személyben, ami ha tényleg megtörtént volna, akkor nagyon szar alak lenne az író. A praktikusabb oldala pedig ennek a néhány sornak ott a kötet élén, hogy semmivel kapcsolatban se lehessen bíróság elé citálni, ne merülhessen fel a kérdés, hogy például alkalmatlan lennék-e apának. Egy szépirodalmi mű kapcsán ez persze túlzott óvatosságnak tűnhet, de láttunk már csodákat. És azért is oda kellett írnom ezt a néhány sort, hogy ne kelljen ezekről a dolgokról olyan faszokkal beszélnem, akik egy könyv olvasása után azt gondolják, hogy kurvára érzik vagy átérzik, amit én. S hogy az nekik mennyire fáj.

– *Nekem olyan, mintha a szöveg az okokra és a miértekre inkább adna választ, de nem lebegtet vagy sejtet semmit a lehetséges jövőből. Ez azért van, mert teljes mértékben az olvasóra hagyod a továbbgondolást, vagy mert téged inkább az foglalkoztat, hogy miért és hogyan alakult ki egy helyzet, változott valamilyenné egy ember, mintsem hogy mi fog vele történni a továbbiakban?*

– Hmmm... Ezt még nem hallottam, de azt hiszem, van benne valami. Érdekel, hogyan jön össze egy személyiség, hogyan alakul így vagy úgy, és mitől. Azért hagyom rá az olvasóra a novella befejezését, mert nem akarok didaktikus lenni. Az olvasónak kezdenie kell valamit a történettel. Ne az én verziómat fogadja el! Életem legjobb kritikáját a moly.hu-n kaptam valakitől, ami nagyjából így szólt: „Azért csak három pontot adtam a könyvre, mert megöli azt a kiskutyát!”

– *Fontos számodra, hogy (mondjuk az egyik fikciós novellában is csak fiktíven létező Rebeka alakján kívül) senkit se lehessen százszázalékosan elítélni erkölcsileg?*

– Azt gondolom, hogy senkit sem lehet teljesen elítélni erkölcsileg. Még Rebeka figuráját sem. Pusztítóként jelenik meg, de nem gondolom, hogy ítélnék felette.

– *Ha te nem is ítélsz, az olvasó ezt az alakot tudja a leginkább elítélni, mert az emberség utolsó kapaszkodójától fosztja meg a főszereplőt.*

– Nem gondolom. A piccsa részeg újságíró is el lehet ítélni, meg persze rajta kívül sok mindenkit. De amennyiben ez így van, az nem volt tudatos vagy szándékos a részemről. Amikor rájöttem, hogy elmesélhetetlen a butaságnak és az aljasságnak olyan fokú keveréke, amit Rebeka cselekedetei okoznak, akkor úgy gondoltam, hogy inkább az utána következő hiányt mutatom meg. Az úrt, ami kitölthetetlen. Ezért epikus ez az alak, akit megzabál az általa szült kutya. De mivel az alakja igazából nem jelenik meg, mi csak azt tudhatjuk, hogy a személye milyen nyomokat hagyott a narrátorban. Nyilvánvalóan az is szerepet játszik a referencialításban, hogy a magánéletem elég nyilvánosan zajlott, tekintve, hogy az édesanyja külföldre vitte a fiamat, akit úgy kellett visszaperelnem Írországból. Ebben az ügyben egyébként a magyar állam képviselt, de meg kellett indítanom az eljárást, és elköltenem három és fél millió forintot, hogy az apja lehessen a fiamnak. A belterj persze azonnal referencialisan olvas, vagyis a szépirodalmi szövegeimben megjelenő figurákat, helyzeteket hajlamos az én életem történéseivel azonosítani. A külföldi kiadások fordítóinak, akik nem ismerik ezt a pletykás magyar irodalmi fészket, sokkal egyértelműbb, hogy Rebeka pusztán egy sötét, homályos alak, egy trauma leképzése. Itt a kisebb írói társadalomból adódik az erősebb referencialítás.

– *Ez így van, de azt azért érzed, hogy ebben a pletykás irodalmi fészkekben is sikerült kimaxolni a szélsőséges véleményeket magadról?*

– Ja, persze! Voltam nőverő is. Öt év különélés után járt körbe a családon belüli erőszak vádja. Úgy, hogy előtte megfenyegettek e-mailben, hogy most ez fog következni, ha nem állok le. Aztán történtek, amik történtek, de az egészben a vicces, hogy az ember egy idő után egyszerűen csak feladja, hogy idegeneket, kívülállókat és hülyéket akarjon győzködni. Most ott tartok, hogy mindenki beszélhet, amit akar egy bizonyos határig. Ez a határ a becsületsértés, a rágalmazás, a hamis vád és a többi törvényi tényállás. Ezeket készséggel megbeszéltem bárkivel – a bíróságon.

– *Mert Jászberényi szeret pereskedni?*

– Nem azért, mert szeretek pereskedni, hanem azért, mert egyszerűbb így. Csak a tények vannak, és persze következmények, amiket egyébként senki sem szeret mérlegelni.

– *A két fő téma, az álmatlanság és az örület mennyiben adott eszközöket a kezdedbe? Az én olvasatomban például ezek teljes mértékben legitimálják a spiritualitást.*

– Magyarországon bejött egy prózatípus a nyolcvanas években, az úgynevezett intellektuális, amikor az író folyamatosan reflektál. Ezt gyönyörűen csinálta Esterházy Péter, vagy

műveli most is Nádas Péter, amiben az alantas én, az ember állati természete másodlagossá vált, kevésbé érdekessé. Nem volt elegáns arról beszélni például, hogy mi egyébként babonás népek vagyunk. Nem volt jó arról beszélni, hogy a világ nem értelmiségiekből áll. A világ nem referenciákban gondolkodik. Ez pontosan látszik abból, hogy sem Európa, sem az európai írók nem tudnak mit kezdeni azzal a ténnyel, hogy bekopogtatott a középkor. A menekültáradattal bejön az, ami valójában az ember. Mi itt a saját ezeréves kultúránkra reflektálunk, arra, hogy jóléti társadalmakban élünk, és nincsenek olyan primer problémáink, mint az éhezés, a túlnépesedés, a túlélést természetesnek vesszük, természetesnek vesszük a jogokat. Álproblémákban veszünk el, mindent idézőjelbe teszünk, és elfelejtjük azt, hogy ahogyan élünk, az a mesterséges. A második világháború után Európa és a nyugati civilizáció létrehozott magának egy buborékot, kisajátítottuk és privilegizáltuk a föld forrásait, és most a föld hátsó része menekül, mert már annyi sincsen az ottaniaknak, hogy egyenek. Az egyetemen sokat foglalkoztam Freuddal és a pszichoanalitikával. Érdekelnek az ember belső leképzései, és az európai értelmiség egyfajta eltartása az állatias léttől, amelyben az ember enni akar, baszni akar, metafizikai félelmei vannak. Az álmatlanság egy valós dolog volt, és kurva szar. Életemben nem gondoltam az öngyilkosságra. Halálosan narcisztikus vagyok ahhoz... Amikor ilyen helyzetben megjelenik az öngyilkosság gondolata, az nem úgy történik, hogy „ég veled, gonosz világ!”. Hanem úgy, hogy „akkor fogok tudni aludni, és akkor vége van”, mert nem vicces négy napig ébren lenni. Például ülsz egy széken, és tudod, hogy már nem biztos, hogy az történik, amit látsz. És persze emellett jól tud működni az örület, de ha kicsit megkapargatjuk a felszínt, és kijövünk a kiművelt, diplomás értelmiség szűk társadalmi rétegéből, ahonnan bizonyos emberek nem nagyon lépnek ki, akkor máris látjuk a tenyérfőcsokot, az átkokat, a falusi babonákat, áldásmondásokat. Én inkább azt mondom, hogy a magyar értelmiségnek fel kell fedeznie Magyarországot. De ez igaz a nyugati értelmiségre is a saját társadalmára vonatkozásában. Bele vagyunk buzulva a könyveinkbe, az elméleteinkbe, hogy minden posztposztposzt. De valójában soha nem lépett túl az emberiség azon, hogy ölni, érdekérvényesíteni, szaporodni és enni kell. Ennek a tagadása lett a nyugati civilizáció.

– *És mi történt végül az álmatlansággal?*

– Álltam egy kairói bérház tetején, és azon gondolkodtam, ha most innen leugranék, tudnék aludni. S akkor Cserna Bandi küldött egy üzenetet, hogy „Sándor, írsz? Mert én most a Hévíz című folyóiratot kezdtem el szerkeszteni, és nagyon szeretném, ha adnál nekünk prózát.” Akkor én már évek óta nem írtam egy sort sem, de elhatároztam, hogy meg fogom csinálni. A pokol összes kínja volt megírni azt a novellát. Elküldtem, visszaírt, hogy miket javít benne, de kurva jó, köszöni, és szerinte itt lenne az ideje ezzel foglalkozni. Nem nagyon vagyok spirituális alkat, de akkor szerintem angyal állt a Cserna mögött.

– *Köztudott, hogy egy dollárért adtad oda a Kalligramnak a könyved, mert ahogy te fogalmaztál, az írás számodra vallás, nem foglalkozás. Mit takar pontosan ez a vallás?*

– Én azt gondolom, hogy az irodalom az ember természetére keresi a választ. Ez egy nemes feladat. Az ember elmesélése. Ezért mondom, hogy vallás és valamiféle vallásgyakorlás ez az íróknak, de talán az olvasóknak is. Van benne exhibicionizmus, hogy tizenhat éves korodban elkezdesz írni, de azért ezt harmincéves korukra a legtöbben kinövik. Mi mégis csináljuk. Miért? Valami beakad, valami foglalkoztat, és az egészet szinte vallásos örülettel próbálsz megfejteni, de mindig kudarcot vallasz. A tökéletes irodalmi műalkotás

nem készülhet el. De jön egy ötlet, érzed, hogy jó, nem hagy nyugodni. Életem legerősebb és legintenzívebb spirituális élménye az irodalom. Ezért nevezem vallásnak.

– *Több helyen olvastam már, hogy sokat pizmogsz a szövegeiddel; de min pizmogsz, melyik az a része a szöveggel való foglalkozásnak, amelyik sok időt kíván?*

– Ha írtál egy jó novellát, az nem garancia arra, hogy a következő is sikerülni fog. Főleg miután halálra rémítenek a díjak, a túlzott figyelem.

– *Halálra rémítenek?*

– Mert elterel. Ha író vagy, és nem rettegsz, akkor ne íj. Ez egy rettegés. Hogy sikerül-e úgy, ahogyan meg szeretném írni. És akkor megírom a szöveget, és szar, és abban az az ijesztő, hogy addigra azzal kapcsolatban én már az égadta világon mindent végiggondoltam, és már nem látok tisztán. A rettegés marad, hogy sikerült vagy nem sikerült. Akkor még egyszer átmegegyek rajta, aztán megint előveszem, és rájövök, hogy nem így kellett volna megírni. Sokat trónolok a szövegeken. És félni kell a „nagy íróvá” válástól is, mert a magyar könyvkiadásban általános betegség, hogy a nagy íróknak megengedik, hogy szart írjanak. Ha egyszer itt megugrottál egy mércét, nem az történik, hogy utána is ugyanolyan kritikusan állnak hozzád, hanem megengedhető lesz, hogy rosszat is íj. Ez a szakma szégyene. Nem érti a kritikus, hogy ha részt vesz ebben a bandázásban, ahol az esztétikai érték alárendelődik a kiadói lobbitevékenységnek, kapcsolati tőkének, egy régi sikernek vagy rokonsági fokoknak, azzal csak magának árt. Már most sem hallgat senki a kritikusokra. Nem hittem, hogy ezt lehet még tovább rombolni, de lehet. Elég megnézni az elmúlt hetek, hónapok történéseit. Középszer alatti szerzőről is lehet rendezni kritikai vitát, ha megfelelő a hátszél.

– *Szerintem nem is várhatunk többet a kritikaírástól, amíg ilyen kevés érett kritikus marad a pályán, és a dolgozatok legnagyobb részét egyetemistákkal íratják meg a lapok, akik mire megérvénék, már hagyják is a recenziót, mert legnagyobb részük végül is „csak” íróvá, költővé szeretne válni.*

– Ezért nem tézis-antitézis alapján működik a magyar irodalom evolúciója, hanem úgy, hogy jönnek az egyetemista gyerekek, akik meg akarnak felelni. De kinek? Annak a generációnak, amelynek az antitézisének kellene alkotniuk. „Az író hódolat illeti meg” attitűd tarthatatlan. Az a tragédia, amikor senki sem szól senkinek, hogy a király meztelen. Sok jelentős kritikából, kritikusról is ki lehet mutatni a politikai szándékot, vagy éppen a mögöttes kapcsolati hátteret. Ez szomorú. A vezető irodalmi kánonban lévők zöme szociáldemokrata értelmiségi. Lássuk be, nehezen tud a jobboldal felmutatni igazán jelentős, nagy írókat. Viszont a jó konzervatív-jobboldali írókat is elutasítjuk. Ott van például Kőrösi Zoltán, akinek a *Magyarka* című könyve zseniális, mondhatni, tökéletes könyv, de a libsik nem nagyon foglalkoznak vele, mert a Zoli „jobber/konzi”. A jobboldal pedig egyszerűen buta (nem akarok megsérteni senkit, de én ezt látom) felismerni, hogy itt van egy lezárult, konzervatív, polgári életmű (amihez képest Wass Albertnek sámlira kell állnia), és nem csinál vele semmit. Ahelyett hogy a konzik meglátnák a saját ikonjaikat, inkább megpróbálják eltaposni a ballib kötődésű íróműhelyeket, elzárják a csapokat, hogy emezek haljanak szomjan. Rosszul vagyok a politikai alapú esztétizálástól. Ettől senki sem lesz jó vagy rossz író. A beltenyészet mindkét oldalon hiteltelenít.

– *Tavaly egy interjúban azt mondtad: „Már alig várom, hogy megjelenjen az új könyvem, és írhasanak róla valami földbe döngölőt.” Úgy tűnik, a földbe döngölés elmaradt. Mi változott körülöttem itthon?*

– Jó lenne azt mondani, hogy azért maradt el a földbe döngölésem, mert annyira jó lett a könyvem. Kényelmes lenne behelyezkedni ebbe a pozícióba, és elfogadni. De inkább azt hiszem, más okai vannak, hogy elmaradt a ledöngölésem. Egyrészt az, hogy az előző könyvem hét országban jelent meg, ráadásul nagy populációjú országokban, és még sikeres is. A másik, hogy azért a kezdetektől volt néhány kritikus, aki tényleg figyelt. Amit csináltam, végül is rendszerhekk: nem jövök semmilyen istállóból, és látod, mégis. Ma már aki annyira gyűlöl, hogy megfojtana egy kanál vízben, az inkább nem ír rólam. Egyébként meg, bátran lehet személyeskedni meg szarozni, ugyan min változtat bármit is!

– *Riporter munkád közben mennyire érzed a különbséget aközött, hogy mit akarsz fotós-ként, újságíróként feldolgozni, vagy mi az, amiből szépirodalmat csinálsz?*

– Munka közben nem lehet a szépirodalomra gondolni. Ha akció van, jön az adrenalin-sokk. Nem akkor hánysz, amikor lőnek, nem ott leszel rosszul, hanem amikor már végigcsináltad az egészet. Hazamész, és nem tudsz aludni. Ez mindig utóbb képződik le. Amikor valami van, ott helyben ezen nem gondolkodom. Nálam úgy jön a novella, mint amikor ködben mész közelebb az objektumhoz, és csak lassan rajzolódik ki a körvonalai. Ezért szoktam azt mondogatni, hogy az életnek nincsen értelme, viszont a novelláimnak van. Meg kell javítanom azokat a történetek, amiket látok.

– *Négy éve még azt nyilatkoztad, hogy már megvan a regényed sztorija. Mi lett ezzel? Dolgozol rajta, vagy még neki se fogtál?*

– Amikor erről beszéltem, *A lélek legszebb éjszakáját* akartam megírni regénynek. De a novella nem zabigyerek, nem piszkozat, mielőtt megírod az „igazi” művet, ami ugye sokak szerint a regény. Mivel rengeteg novellát olvastam mindig, mondhatni, azon nőttem föl, azok struktúráját sokkal magabiztosabban érzékelem. Ezért írtam meg fragmentumokban azt a sztorit. Viszont most elkezdtem nagyregényeket olvasni. Philipp Meyert, Cormac McCarthyt... Ezeket angolul olvasom, s egészen más impulzusokat tudok beszélni, mint ami itthon dominál. Egyszerre bassza a hiúságomat és inspirál, amikor jót olvasok. Egyébként most tényleg regényt akarok írni, mert érdekel. Persze halálosan be vagyok szarva. Vagy belehalok a próbálkozásba, vagy lesz belőle valami, de akkor is megpróbálom, mert izgat.

– *És megy?*

– Nehezen. Ez a hájp a személyem körül kurvára nem hiányzott. Nem élvezem. Nem szeretem a titulusokat, nem akarok belekényelmesedni az „író úr” pozícióba. Van például egy olyan elvárás, hogy az író mindenhez ért. A közléthez, a színházhoz, az újságíráshoz, a tanításhoz. Mint valami táltos. És ez így nagyon nem oké. Azért nem, mert a hájp egy évre tutira visszaveti az írást.

– *Ezért nem akartad ezt az interjút?*

– Ezért. Írni kell, nem az írásról pofázni. Félre ne értsd, ez nem ellened szól, csak éppen az íráshoz próbálok visszatérni, mert nekem az kell. Az írás kurvára magányos műfaj, abban senki nem segít. Nem bírom az okoskodást, ilyenkor pedig óhatatlanul abba a pozícióba áll bele az ember. Nekem nem hiányzik az, hogy elmondjam a véleményem az írásról, csak csinálni akarom.

– *De van véleményed!*

– Sajnos, pedig nem kellene, hogy legyen. Egészségtelennek és improduktívnak tartom az írásról való beszédet, ahogy az irodalompolitikát is, meg a recenziókon való elmélkedést. Mert a munkától veszik el az időt. Attól a munkától, amely kizárólag számít. Az elég szar, hogy itt beszélgetünk, és persze mindenről mondok valamit, mert nem bírom megállni. De engem csak az írás érdekel. Az én életemet ez a probléma tölti ki, ezt akarom megoldani, és vérezzek el a megoldása közben, de valahol el kell vérezni, akkor ebben akarok.

– *Szándékos volt, hogy visszaállítsd a novelláskötetek renométját?*

– Nem. Csak a hatása alá kerültem Hemingwaynek. Alexandriában egy használtkönyv-piacon megvettem egy kötetét, és utána már nem tudtam nem novellát írni. De nem voltak világmegváltó céljaim.

– *Attól még a számládra írják. Ami mondjuk megint ehhez a hájphoz kapcsolódik.*

– Persze. Írjanak a számlámra, amit akarnak. Nem volt ilyen szándékom. Nem vagyok megújító, nem vagyok lánglelkű. Bosszantani szeretek, beszólogatni, poénkodni, hogy a „posztmodern halott”. De őszintén! A kisfiamat felnevelni, az a fontos feladat. Az írás, ami a lelkemnek kell. Megreformálni bármit is? Ugyan már! Hajnóczy, Cholnoky, Móricz Zsigmond, Déry Tibor, ők valóban nagyon erős kispapokat írtak. Én nem újítottam meg semmit, csak elfelejtődtek a regény önkényuralma alatt azok, akik valóban nagy novellákat írtak ebben az országban. Ne szálljunk föl a nagy íróvonalra, mert az nem visz sehova! Írtam egy könyvet, nem kell ezért senkinek romantikus túlzásokra ragadtatnia magát. Ha tudnám, abbahagynám az írást, és végre kényelmesen ücsöröghetnék, elpipázgatnék, de nem tudom abbahagyni. Író vagyok, akinek nyomasztó probléma maga az írás. Nem tudok komolyan venni olyan szerzőket, akik szeretnek írni. Harminc fölött, akkor, amikor annyi minden szaron van túl az ember, nem azért ír, mert nagyon szeret írni, hanem azért, mert nem tud nem írni. Az írásban a rosszul sikerült élet van, amit meg kell javítani, hogy értelme legyen.